

Temanotat

Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske asylsøkere

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2011

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske asylsøkere

SUMMARY

This report provides an overview of information given by various sources regarding the situation upon return for Uzbeks who have been asylum seekers in a Western country. The report focuses on the situation of Uzbeks who have not been involved in activities of political or other nature which could create suspicion on part of Uzbek authorities.

The report is based on information collected during fact-finding missions to Bishkek and Osh (in the border area to Uzbekistan) in Kyrgyzstan in April/May 2007, November 2008 and finally a fact-finding mission to the south of Kazakhstan (Almaty and Shymkent) in October/November 2010.

Most sources claim that the situation upon return is problematic, but there is a scarcity of detailed, concrete information.

SAMMENDRAG

Dette temanotatet omhandler retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært asylsøkere i et vestlig land. Notatet bygger hovedsakelig på informasjon innhentet på tjenestereise til Bisjkek og Osj i Kirgisistan i april/mai 2007 og november 2008, og til områder sør i Kasakhstan (Almaty og Shymkent) i oktober/november 2010. Notatet erstatter tidligere notater om retursituasjonen fra 2007 og 2009, med oppdatert informasjon fra siste tjenestereise. Notatet tar først og fremst for seg retursituasjonen for usbekiske asylsøkere som ikke har drevet noen politisk aktivitet eller annen aktivitet som har vekket myndighetenes oppmerksomhet.

De fleste kildene uttaler at situasjonen ved retur er problematisk. Det foreligger imidlertid svært lite konkret og detaljert informasjon om dette temaet.

INNHold

1. Innledning	5
2. Generelt om retursituasjonen for usbekiske borgere	6
3. UNHCRs syn på retur av asylsøkere fra Usbekistan.....	7
4. Personer med tilknytning til hendelsen i Andisjan og deres situasjon i Kirgisistan.....	7
5. Personer som ikke har vært politisk aktive.....	9
5.1 Generelt om spørsmålsstilling til kildene under intervju.....	9
5.2 Kildenes syn på situasjonen ved eventuell retur.....	9
6. Usbekiske myndigheters overvåking.....	12
7. Overvåking av økonomiske transaksjoner	13
8. Reaksjoner fra myndighetene for å ha vært asylsøker i Vesten.....	14
9. Eksistensen av en lov som forbyr asyl.....	15
10. Referanser	16

1. INNLEDNING

Landinfo har gjennom lengre tid forsøkt å innhente informasjon om situasjonen for asylsøkere som returnerer til Usbekistan. Dette gjelder både de som returnerer frivillig og de som blir returnert etter å ha fått avslag på asylsøknader i Europa. Bakgrunnen for temaets aktualitet er den bekymringsfulle menneskerettighetssituasjonen, myndighetenes overvåking og mistenksomhet overfor befolkningen, samt fraværet av internasjonal tilstedeværelse som kan rapportere om forholdene i landet. UNHCR måtte stenge sitt kontor i Tasjkent i 2006 etter at de ikke lenger fikk tillatelse til å drive kontoret. Human Rights Watch har hatt problemer med å kunne drive sitt kontor i Tasjkent siden 2004. Medarbeidere har blitt nektet innreisetilatelse i perioder, og siden 2008 har ikke kontoret kunnet fungere til tross for at kontoret har vært registrert. I mars 2011 mistet også Human Rights Watch sin registrering i landet (Human Rights Watch 2011; U.S. Department of State 2011). En rekke nyhetsbyråer har også måtte legge ned sin virksomhet. Dette gjør informasjonstilgangen svært mangelfull. Det er ytterst vanskelig å få informasjon om menneskerettighetssituasjonen og det er høy grad av underrapportering av hva som faktisk skjer.

Spørsmålet er hvorvidt det å ha søkt asyl i utlandet i seg selv er et forhold som kan sette asylsøkere i fare ved retur til hjemlandet, dersom usbekiske myndigheter blir gjort kjent med at vedkommende har vært i utlandet som asylsøker. Et annet spørsmål som melder seg, er hvorvidt usbekiske myndigheter *vil* bli gjort kjent med hvem som har søkt asyl i utlandet, og i så tilfelle, hvordan en slik informasjonstilgang skjer. Et tredje spørsmål er hva som er konsekvensene av at usbekiske myndigheter i så fall vet hvilke borgere som har vært ute av landet som asylsøkere? Hvilke eventuelle farer kan asylsøkerne settes i ved at de blir returnert?

Landinfo gjør i dette notatet ikke rede for den generelle situasjonen i Usbekistan og heller ikke for opptøyene i Andisjan i 2005. Hendelsen forutsettes kjent for leserne. En oppsummering om dette er å finne i Landinfo 2008.

Informasjonen i dette temanotatet baserer seg først og fremst på informasjon innhentet på tjenestereise til Bisjkek og Osj i Kirgisistan i april/mai 2007 og november 2008, og tjenestereise til Almaty og Shymkent i Kasakhstan i oktober/november 2010. Noe av informasjonen daterer seg derfor noe tilbake i tid. Når informasjonen likevel er tatt med i rapporten, er det fordi den fortsatt er å anse som aktuell.

Landinfo har lenge ønsket å foreta en tjenestereise til Usbekistan, men har ikke fått innvilget visum. Innhenting av informasjon har derfor foregått i Bisjkek og i Osj i Kirgisistan og i Almaty og Shymkent i Kasakhstan. Osj er en av grensebyene sør i Kirgisistan i Ferghanadalen og Shymkent ligger nær Usbekistan på kasakhstansk side. Landinfo har hatt møter med en rekke lokale menneskerettighetsorganisasjoner, internasjonale organisasjoner og journalister som har uttalt seg om situasjonen i Usbekistan.

Kildene Landinfo har hatt møter med har blitt anbefalt av blant andre seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Stina Torjesen og av Michael Hall, tidligere International Crisis Group, nå SOROS, New York. Journalist Elin Jönsson anbefalte

Landinfo å reise til Shymkent i Kasakhstan pga det store antallet usbekere som reiser over grensen til Kasakhstan.

Landinfo har også inkludert annen tilgjengelig informasjon om forholdene ved retur til Usbekistan.

2. GENERELT OM RETURSITUASJONEN FOR USBEKISKE BORGERE

Det foreligger ikke skriftlige rapporter som omhandler retursituasjonen til usbekiske borgere som har søkt asyl i utlandet og som så blir sendt tilbake. Human Rights Watch har skrevet en rapport om retursituasjonen for de usbekerne som har reist ut av Usbekistan som følge av hendelsen i Andisjan i mai 2005 og som så har vendt tilbake (Human Rights Watch 2008). Disse personene har imidlertid alle hatt en eller annen forbindelse til Andisjan og er således i en spesiell situasjon.

Det er som tidligere nevnt svært få organisasjoner som kan rapportere om situasjonen for returnerte asylsøkere. International Organization of Migration (IOM) som har som en av sine arbeidsoppgaver å organisere retur i samarbeid med de enkelte mottagerlandenes myndigheter (for eksempel Norge) er ikke representert med eget kontor i Usbekistan. IOM samarbeider imidlertid med en lokal NGO i Tasjkent, men driver ikke et eget returprogram for returnerte asylsøkere til Usbekistan. IOM er derfor ikke orientert om hva som skjer ved retur (intervju i Kirgisistan, april/mai 2007).

Det er ingen automatikk i at representanter fra denne NGOen er til stede på flyplassen ved en eventuell retur av usbekiske asylsøkere. Ifølge IOM i Bisjkek er en IOM-representant til stede på flyplassen kun hvis den som returnerer har bedt om det. Informasjonen fra IOM fra 2007 ble bekreftet av IOMs representant ved kontoret i Almaty (intervju, oktober/november 2010). IOM opplyste at den lokale NGOen som arbeider for IOM i Usbekistan først og fremst er et kontor som jobber med "traffickingsaker." Kontoret håndterer ikke flyktningsaker og driver ingen oppfølging av de som returnerer til Usbekistan fra utlandet. Den lokale NGOen som jobber for IOM er heller ikke akkreditert i Usbekistan, og deres fremtidige situasjon er derfor usikker.

3. UNHCRS SYN PÅ RETUR AV ASYLSØKERE FRA USBEKISTAN

UNHCR skrev følgende i sine anbefalinger fra mars 2006 om retur av asylsøkere som har fått negativt vedtak: "Return to Uzbekistan should be weighed with extreme caution and care" (UNHCR 2006, s. 102).¹

Svenske migrasjonsmyndigheter har senere vært i kontakt med UNHCRs hovedkontor i Genève i forsøk på å innhente informasjon om hvordan usbekiske myndigheter ser på usbekere som har returnert etter å ha søkt asyl i utlandet (LIFOS 2007). UNHCR opplyser at de ikke har informasjon om returnerte asylsøkere, men anmoder om at der retur skal skje, må dette skje på en slik måte at den enkelte ikke blir identifisert som asylsøker med avslag. Dette er for å unngå eventuell forfølgelse basert på tillagt politisk mening ("imputed political opinion"). UNHCR skriver videre at dette gjelder spesielt for Norge og Sverige, hvor mange opposisjonsledere er bosatt. Dette i motsetning til i nabolandene hvor det er en blandet migrasjon. I videre korrespondanse med Migrasjonsverket har UNHCR uttalt at usbekiske ambassader ikke bør underrettes om at returen gjelder en asylsøker og at det beste er om en asylsøker selv ordner returen til hjemlandet.

4. PERSONER MED TILKNYTNING TIL HENDELSEN I ANDISJAN OG DERES SITUASJON I KIRGISISTAN

Som nevnt er det ikke skrevet rapporter om usbekiske asylsøkere og deres situasjon ved retur etter å ha fått avslag i utlandet.

Både International Crisis Group (2007) og Human Rights Watch (2008) har imidlertid skrevet om personer som reiste ut av Usbekistan grunnet hendelsen i Andisjan 12. mai 2005, og som deretter har vendt tilbake. Også U.S. Department of State (2007) har i sin årlige menneskerettighetsrapport skrevet om denne gruppen.

International Crisis Group (2007) skriver at mange usbekiske borgere dro til USA etter hendelsen i Andisjan og at mange av disse deretter returnerte etter lovnader fra usbekiske myndigheter om at ingenting skulle skje de returnerte. Det er ifølge International Crisis Group umulig å få informasjon om de som har returnert og også umulig å garantere for deres sikkerhet. Det vises til at den organisasjonen som kunne ha fulgt opp situasjonen til de returnerte flyktningene er UNCHR, men UNHCR måtte stenge sitt kontor i mars 2006 etter påtrykk fra usbekiske myndigheter.

U.S. Department of State (2007) omtaler usbekiske myndigheters press overfor enkelte land for å få usbekiske flyktninger tilbake til Usbekistan etter hendelsen i Andisjan. Mens det vises til at Ukraina og Kirgisistan har returnert flyktninger, sies det imidlertid ikke noe om situasjonen for asylsøkere som har blitt returnert til

¹ Rapporten ble trukket fra UNHCR sine nettsider i første halvdel av 2007 uten at det ble gitt noen offisiell forklaring på hvorfor.

Usbekistan etter avslag. Dette er heller ikke tema i senere rapporter fra U.S. Department of State.

Human Rights Watch (2008) omtaler situasjonen til mange av dem som forlot Usbekistan pga. hendelsen i Andisjan, og som i etterkant har blitt påvirket til å dra tilbake. En del opplyser at de har blitt lovet "tilgivelse" fra usbekiske myndigheter om de kommer tilbake. Human Rights Watch beskriver hvordan mange av de som har returnert har blitt utsatt for trusler, forhør og arrestasjoner ved retur. Noen har forlatt Usbekistan på nytt etter å ha vært i hjemlandet i kort tid. Flyktninger som kommer tilbake fra USA mottar en noe mildere behandling og viser til at Usbekistan er redd for sitt omdømme i USA. Rapporten sier imidlertid ingenting om hva som skjer ved retur for asylsøkere som har vært i andre vestlige land og som blir returnert mot sin vilje. Rapporten omhandler kun personer som har en tilknytning til Andisjan.

UNHCR (intervju, Kirgisistan november 2008) bekreftet den skriftlige informasjonen fra Human Rights Watch (2008), U.S. Department of State (2007) og International Crisis Group (2007), og opplyste videre at de kjenner til personer som forlot Usbekistan grunnet hendelsen i Andisjan og som senere har returnert. UNHCR har opplysninger om at personer har blitt arrestert og torturert ved retur. Det ble vist til ett eksempel der en mann ble dømt og fikk en betinget dom ved retur. Siden dro han tilbake til Kirgisistan. UNHCR viste videre til at slektninger til de som har reist ut blir utsatt for arrestasjoner for å tvinge flyktninger til å returnere. Human Rights Watch (2010) bekrefter dette og opplyser om hvordan familiemedlemmer til Andisjan-flyktninger fortsatt, fem år etter opptøyene, blir trakassert. Human Rights Watch beretter om familiemedlemmer som blir innkalt til avhør, utsatt for overvåking og at de mottar trusler om at de vil bli stilt for retten grunnet kriminelle anklager. De opplyser om at mange fortsatt lever i frykt i Andisjan.

En NGO som driver med juridisk bistand overfor usbekiske flyktninger i Kirgisistan opplyste at etter hendelsen i Andisjan har det vært et samarbeid mellom usbekisk og kirgisisk sikkerhetstjeneste om å få usbekiske flyktninger over grensen og tilbake til Usbekistan. Organisasjonen opplyste videre at det etter 2007 har kommet få flyktninger over grensen som følge av det som skjedde i Andisjan i mai 2005 (intervju i Osj, november 2008).

Flere kilder har bemerket det økende samarbeidet mellom kirgisisk og usbekisk sikkerhetstjeneste. UNHCR (intervju, Kirgisistan 2008) viste til at usbekere som kommer over grensen og søker beskyttelse hos UNHCR ikke lenger får en gyldig tillatelse til å oppholde seg i Kirgisistan, til tross for at UNHCR gir disse flyktningstatus. UNHCR må derfor sende disse flyktningene til et tredjeland ("resettlement"). Ovennevnte NGO som driver med juridisk bistand, opplyste at de kjente til usbekiske borgere som hadde reist tilbake til Usbekistan og at disse var blitt fengslet ved retur. Kildene Landinfo snakket med i Osj (2007 og 2008) visste imidlertid ikke noe mer og viste til at det er svært vanskelig å finne ut hva som skjer i Usbekistan. Informasjonstilgangen er svært begrenset. En representant for organisasjonen Spravedlivost² opplyste at profilerte usbekere som søker beskyttelse i Kirgisistan, ikke tør å gjøre dette i grenseområdet. Her er de ikke trygge. Hvis noen i

²Spravedlivost er en organisasjon som jobber med flyktningrelaterte problemer i Kirgisistan.

det hele tatt ønsker å være i Kirgisistan, tar de kontakt med UNHCR i Bisjkek som ligger langt fra grensen til Usbekistan (intervju i Kirgisistan, november 2008).

5. PERSONER SOM IKKE HAR VÆRT POLITISK AKTIVE

5.1 GENERELT OM SPØRSMÅLSSTILLING TIL KILDENE UNDER INTERVJU

Siden det foreligger lite eller ingen skriftlig informasjon om retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært i utlandet som asylsøkere, har Landinfo gjennom sine tjenestereiser forsøkt å rette oppmerksomheten spesielt mot dette spørsmålet. I 2007 og 2008, og også delvis i 2010, har Landinfo stilt spørsmål til ulike kilder om retursituasjonen for usbekere. Landinfo har forsøkt å skille mellom usbekere som har reist ut grunnet reaksjoner som følge av politisk/religiøs aktivitet og de som har forlatt Usbekistan uten å ha vekket myndighetenes oppmerksomhet, og som ikke har opplevd trakasseringer, overgrep, eller vært redde for overgrep grunnet sin egen situasjon. Dette er personer som kan ha forlatt Usbekistan pga. den generelle situasjonen i landet med høy arbeidsledighet og generelt dårlige forhold. Disse personene har ikke vært i myndighetenes søkelys før de forlot landet og har heller ikke forlatt Usbekistan grunnet frykt for overgrep fra myndighetene.

Landinfo har forsøkt å gjøre det klart overfor de kildene som har blitt intervjuet at det var retursituasjonen sistnevnte gruppe Landinfo var interessert i å få informasjon om. Mange av kildene startet imidlertid med å fortelle om personer som forlot Usbekistan og dro over grensen til Kirgisistan i forbindelse med hendelsen i Andisjan i mai 2005.

5.2 KILDENES SYN PÅ SITUASJONEN VED EVENTUELL RETUR

De kildene Landinfo snakket med både under tjenestereisen i 2007 og i 2008, og delvis også i 2010, fremhevet at Usbekistan er et overvåkingssamfunn og mente at myndighetene følger med på det som skjer i landet. Ingen avviste at situasjonen rundt returnerte asylsøkere (frivillig eller ved tvang) er usikker. Det ble videre vist til at enhver person som forteller en annen "sannhet" om det usbekiske samfunn enn det myndighetene (president Karimov) gjør, representerer en trussel for myndighetene. President Karimov aksepterer kun sin egen fremstilling av forholdene i Usbekistan. Derfor vil, ifølge flere kilder, opplysninger om Usbekistan som gis av asylsøkere og andre, representere en trussel for myndighetene (intervjuer i Kirgisistan, april/mai 2007; november 2008). Informasjonen som kom fram gjennom intervjuer med journalister og menneskerettighetsorganisasjoner i Kasakhstan (først og fremst gjennom møter i Almaty, men også noe i Shymkent) var ikke fullt så entydige. Få av kildene i Shymkent og Almaty hadde klare vurdering av retursituasjonen. Under møtene i Almaty var det flere som trakk fram det faktum at usbekere forlater landet sitt pga. dårlige økonomiske forhold og at de reiser til Kasakhstan fordi mulighetene for å få seg jobb der er langt bedre. Det er verdt å merke seg at usbekere som kommer over grensen til Kasakhstan er usbekere fra Tasjkent-området, mens de usbekerne som reiser over grensen til Kirgisistan kommer fra Ferghana-dalen (deriblant fra Andisjan). Den politiske undertrykkelsen er enda sterkere i Ferghana-

dalen og opplysningene som ble gitt av organisasjoner henholdsvis i Kasakhstan og Kirgisistan kan muligens være preget av at det er forskjellige grupper som krysser grensene på de to stedene.

Samtlige kilder Landinfo intervjuet i 2007 og 2008 mente at retursituasjonen til personer som hadde vært i utlandet som asylsøkere var problematisk. Det ble presisert at dette også gjaldt de som ikke hadde vakt myndighetenes oppmerksomhet før de forlot landet. Ingen av kildene kunne imidlertid vise til konkrete tall på overgrep, og de fleste hadde heller ikke konkrete hendelser å vise til. Mange understreket den store graden av underrapportering siden det pr. i dag er svært få organisasjoner til stede i Usbekistan som kan rapportere om forholdene der.

Enkelte kilder viste til at de kjente til personer som hadde vært ute av landet i forbindelse med deltakelser på seminarer og lignende i utlandet, og at disse hadde blitt utsatt for avhør ved retur. Det ble vist til at enkelte ble innkalt til såkalte "samtaler" og at disse "samtalene" kunne ha forskjellig form; alt fra helt vanlige samtaler til mer avhørspregete samtaler. Kildene var imidlertid samstemte i at gitt den overvåkingen som skjer i Usbekistan, så er det å ha vært i utlandet og søkt asyl et forhold som vil vekke myndighetenes oppmerksomhet og bli oppfattet negativt. Dette var en reaksjon som gikk igjen hos alle kildene Landinfo møtte (intervjuer i Kirgisistan, april/mai 2007; november 2008). Usbekiske menneskerettighetsaktivister som Landinfo traff i Almaty mens de deltok på en menneskerettighetskonferanse uttalte også det samme og la stor vekt på den overvåkingen som finner sted i Usbekistan (intervju november 2010). Andre kilder Landinfo snakket med i Almaty visste lite om retursituasjonen til usbekere og hadde heller ingen vurdering av hva de mente kunne skje³.

En representant for Kazakhstan International Bureau of Human Rights and Rule of Law i Shymkent opplyste at usbekerne vegrer seg for å søke asyl i Kasakhstan etter at kasakhstanske myndigheter har overtatt ansvaret for flyktningfeltet og søknadene om flyktningstatus fra januar 2010. Tidligere var denne oppgaven lagt til UNHCR. Usbekerne er redde for å ha noe med kasakhstanske myndigheter å gjøre fordi de er redd for at informasjon utleveres til usbekisk sikkerhetstjeneste. Organisasjonen opplyste at det å søke asyl dermed kan være farlig. Organisasjonen uttalte seg ikke om hva som eventuelt kan skje ved en retur (intervju i Shymkent, november 2010).

International Crisis Groups representant i Bisjkek (intervju i Kirgisistan, november 2007) uttalte at "I would doubt if Karimov did not know" på Landinfos spørsmål om myndighetene har kjennskap til personer som returnerer fra utlandet. Han opplyste videre at han ikke hadde informasjon om at returnerte asylsøkere hadde fått problemer ved retur, men at han ville bli overrasket hvis de ikke ble straffet, gitt den mistenksomheten som hersker i samfunnet

En representant for en internasjonal organisasjon i Osj opplyste at usbekiske myndigheter vet hvem som har søkt asyl og at de vil reagere på dette. Organisasjonen hadde ikke hørt om konkrete tilfeller, men ut fra den kunnskap de har om overvåkingen i Usbekistan, var de sikre på at myndighetene vil kjenne til dette. Organisasjonen viste til at de som har søkt asyl i utlandet vil bli ansett som

³ Landinfo er av den oppfatning at flere av kildene i Astana, Almaty og Shymkent ikke var like godt orientert om situasjonen i Usbekistan som kildene i Bishkek og Osj i Kirgisistan.

forrædere av myndighetene. Organisasjonen trakk frem begrepet “imputed political opinion” – tillagt politisk mening – og mente at etter hendelsene i Andisjan har dette begrepet fått spesiell betydning. Organisasjonen mente at dersom en vanlig bonde fra Andisjan eller et annet sted i Ferghana-dalen som ikke har vært politisk aktiv, har vært i utlandet og så kommer tilbake, så er dette nok til at myndighetene ønsker å foreta seg noe overfor denne personen. Dette på grunn av allmennpreventive hensyn, for å statuere et eksempel og skremme eller true andre.

På spørsmål om hvordan myndighetene vet at noen har vært i utlandet, ble kontakt med den usbekiske ambassaden nevnt. Dersom man forsøker å verifisere identiteten til de usbekiske asylsøkerne ved en usbekisk ambassade, vil myndighetene få vite det. Videre ble det vist til at usbekisk postvesen ikke er pålitelig. Posten blir åpnet. Organisasjonen mente at det er høyst sannsynlig at representanter for myndighetene er overalt og at det finnes informanter. Organisasjonen viste til at politisk aktivitet ikke er viktig for at myndighetene skal reagere. Det er andre grunner som ligger bak. Organisasjonen viste til “no rule of law” (Internasjonal organisasjon, intervju i Osj november 2008).

En NGO som jobber med juridisk bistand overfor usbekiske flyktninger, opplyste at hva som skjer med personer som returnerer etter å ha søkt asyl i utlandet er avhengig av hvilket land disse har vært i. Folk som har vært i Vesten og returnerer får en annen behandling enn de som har vært i for eksempel Russland eller i Ukraina. Den sistnevnte gruppen vil ikke få problemer ved retur. Organisasjonen trakk paralleller til Sovjettiden og viste til at de som dro på et arrangement i et av østblokklandene ville få en annen behandling ved retur enn de som hadde vært i Vesten. De som har vært i Vesten blir tatt inn til avhør og må betale for å slippe ut. Enkelte holdes i flere dager. Kan de betale for seg, slippes de (intervju i Osj, Kirgisistan, november 2008).

International Crisis Group, ved Paul Quinn-Judge (intervju i Kirgisistan, november 2008), mente at usbekere som søker asyl utgjør en utsatt gruppe ved retur. Han viste til at presidenten i Usbekistan benytter “terror” for å få offentlig ro og orden. Det å inneha “feil ideer” og det å ha “feil kontakter” er farlig, og kan ødelegge en persons liv. Quinn-Judge viste til at folk fengsles for “ingenting”. Et møte med utlendinger vil i seg selv kunne være farlig. Hvis usbekiske borgere deltar på seminarer/kongresser i utlandet, så er det risikabelt for disse å snakke med Human Rights Watch eller International Crisis Group. Myndighetenes toleranse er meget lav. Som utlending kan en sette usbekiske borgere i fare ved å ha en kommunikasjon med dem. Han mente videre at alle som har søkt asyl i utlandet er under full overvåking, og viste til at Karimov ser på befolkningen som fiender og det å dra ut av Usbekistan for så å bli sendt tilbake er i seg selv farlig.

En representant for Human Rights Watch (intervju i Almaty, november 2010) uttalte at hun ikke hadde informasjon om situasjonen for usbekiske asylsøkere som returnerer/blir returnert til Usbekistan og som ikke har vært i myndighetenes søkelys før utreise. Hvis usbekerne har vært involvert i hendelsen i Andisjan i mai 2005 før de dro ut, vil imidlertid myndighetene følge med på deres situasjon ved en eventuell retur.

6. USBEKISKE MYNDIGHETERS OVERVÅKING

Mange hevder at hvis myndighetene får greie på at en usbeker har vært i ulandet, så vil dette bety at vedkommende får problemer ved retur. Det er imidlertid et spørsmål om myndighetene virkelig får vite dette og hvordan de i så fall får denne kunnskapen.

Kildene (internasjonale organisasjoner og lokale NGOer, intervjuer i Kirgisistan 2007 og 2008) var stort sett enstemmige i at usbekiske myndigheter har god oversikt over folket og at de vet hvem som har vært ute av landet som asylsøkere og hvem som har vært ute av landet som arbeidsmigranter.

En NGO som driver med juridisk bistand til usbekiske flyktninger mente imidlertid at høytstående (“high ranking”) myndigheter ikke vet hvem som har vært i Vesten hvis de som kommer tilbake ikke har visum til Schengen og heller ikke andre stempler. Pga. korrupsjonen vil de heller ikke få vite om ulovlig grensepassering, for eksempel for handelsfolk som reiser til Kirgisistan. Ankommer de returnerte imidlertid med flybillett til Tasjkent, vil myndighetene vite at de har vært i Vesten og da kan de få problemer (intervju i Kirgisistan, november 2008).

En representant for en annen NGO, Spravedlivost, opplyste at usbekiske myndigheter har full oversikt. Spravedlivost viser til mahallasystemet⁴ med naboskapskomiteer og mahallaledere som overvåker alle innbyggerne i området, og rapporterer til myndighetene. Mahallalederen er utpekt av sikkerhetstjenesten og denne lederen skal blant annet rapportere hvis en innbygger får besøk fra utlandet (intervju, november 2008).

Ifølge en usbekisk flyktning er det flere lønnede verv i mahallaen. Dersom informasjon uteblir, kan det holdes tilbake lønn til de ansatte. Mahallaen vet alt om innbyggerne den har ansvaret for, og dersom en person har vært i utlandet, vil mahallaen være informert om dette. Den vil vite om en person har oppholdt seg som asylsøker under oppholdet i utlandet. Informasjon utveksles mellom medlemmene og det er umulig å skjule noe (intervju i Kirgisistan, november 2008).

En annen usbekisk flyktning (intervju i Kirgisistan, november 2008) uttalte at de som har vært i Europa (ikke de som kun har vært i Russland) vil bli overvåket ved retur. Videre opplyste flyktningen at myndighetene ønsker at de som har reist til Europa skal returnere. Når de kommer hjem kommer de i massemedia, blir ”intervjuet” og må si at det ikke var bra i utlandet. Flyktningen opplyste at mange blir tvunget til å unnskyldes at de har reist ut. Myndighetene lar dem gå etter disse utsagnene. Flyktningen viste til at hver sak er individuell. Han hadde imidlertid ikke hørt om at personer har blitt arrestert når de returnerer fra utlandet. Det kommer an på hva man har gjort i utlandet. Han mente myndighetene vil kjenne til det hvis en person har søkt asyl i utlandet og så returnerer til Usbekistan. Dette på grunn av graden av kontroll og fordi sikkerhetstjenesten er overalt. Han viste til at også sikkerhetstjenesten har agenter som søker asyl i utlandet for å innhente informasjon.

Spravedlivost (intervju i Kirgisistan, november 2008) opplyste at befolkningen generelt er på vakt overfor hverandre og viste til et eksempel med en journalist som

⁴ Se detaljert om mahallasystemet i rapporten fra Human Rights Watch fra 2003.

deltok på et seminar i Kasakhstan. Journalisten var redd for å snakke med noen og antok at det var agenter fra usbekisk sikkerhetstjeneste der. Spravedlivost viste til at folk er redde for hverandre og er preget av mistillit overfor hverandre. Han opplyste videre at han ikke vet hvordan sikkerhetstjenesten jobber. Det er umulig å skjønne hvordan, opplyste han. Han mente at mahallaen rapporterer om alt oppover i systemet, også om helt “vanlige” folk som har vært ute av landet. Dette er opplysninger Spravedlivost har fra slektninger og venner i Usbekistan. Han opplyste videre at sikkerhetstjenesten gjør en god jobb og vet hvem som emigrerer pga. økonomiske årsaker og hvem som reiser ut av politiske grunner.

International Crisis Group hevder at usbekiske myndigheter er paranoide, og videre at mahallahsystemet er slik at hvis informasjon plukkes opp, så rapporteres det videre. Og *noen* vil ha plukket opp om man har vært i utlandet (intervju i Kirgisistan, november 2008).

Under en tjenestereise til Moskva i 2005 intervjuet Landinfo flere usbekiske journalister for å spørre om usbekiske myndigheters overvåking av kritikk fremsatt i utlandet. De fleste av kildene mente at situasjonen ville være en annen for etniske russere enn for etniske usbekere og at myndighetene generelt ikke er så interessert i å følge med på hva de etniske russerne foretar seg i utlandet.⁵

En representant for en internasjonal organisasjon (intervju i Kirgisistan, april/mai 2007) mente at det kan gå bra med asylsøkere ved retur hvis ingen spør vedkommende hvor han har vært og verken mahallaen eller andre får greie på at vedkommende har vært i utlandet som asylsøker, og ingen dermed rapporterer videre oppover i systemet. Representanten for organisasjonen understreket imidlertid at det er svært mange forbehold som må tas for kunne si at vedkommende ikke risikerer noe ved retur.

UNHCR opplyste (intervju, november 2008) at usbekisk og kirgisisk sikkerhetstjeneste har svært tette bånd og deler informasjon, og viser at usbekiske myndigheter har god oversikt over hvem som søker om flyktningstatus i Kirgisistan.

7. OVERVÅKING AV ØKONOMISKE TRANSAKSJONER

Den usbekiske sikkerhetstjenesten kan følge alle økonomiske transaksjoner til Usbekistan via internasjonale finanssystemer. En ny resolusjon vedrørende kontroll med usbekiske borgere som jobber i utlandet ble fattet i midten av mai 2007. Det er offisielt 100 000 usbekiske gjestearbeidere i utlandet, mens ca. 1,5 millioner er uregistrert. Mange stiller seg spørsmålet hva som er usbekiske myndigheters intensjoner med resolusjonen, men det er enighet om at usbekiske myndigheter ikke har som målsetting å begrense arbeidsmigrasjonen. Økonomiske overføringer fra arbeid i utlandet utgjør ca. 8 % av BNP. Resolusjonen medfører økt mulighet til å bøtelegge usbekiske borgere for ulovlig utreise og/eller skatteunndragelse. Det blir påpekt at resolusjonen kan bli brukt mot personer som gjør det bra i utlandet, til å

⁵ Rapporten som ble skrevet fra denne reisen er kun internt tilgjengelig i Landdatabasen.

utøve press mot “politiske dissidenter” og generelt bidra til mer korrupsjon hos myndighetspersoner (Ferghana.ru. 2007). Fra flere av de kildene Landinfo snakket med (intervjuer i Kirgisistan, april/mai 2007), ble det hevdet at resolusjonen vil øke usbekiske myndigheters kontroll med usbekere i utlandet.

8. REAKSJONER FRA MYNDIGHETENE FOR Å HA VÆRT ASYLSØKER I VESTEN

Det er uklart hvilke reaksjoner den enkelte asylsøker som i utgangspunktet ikke har et beskyttelsesbehov kan møte ved en retur. Kildene som Landinfo har intervjuet er noe uklare bortsett fra at de alle mener at situasjonen vil være svært problematisk.

Human Rights Watch (intervju i Oslo, juni 2008) opplyste at de ikke har statistikk over antallet returnerte asylsøkere til Usbekistan. De understreket den store graden av underrapportering og viste til at de heller ikke har konkret informasjon om hva som skjer med asylsøkere som blir returnert. Human Rights Watch har kun informasjon om enkelte hendelser knyttet til personer som har vært i utlandet, men ikke konkret om returnerte asylsøkere. Ett tilfelle ble nevnt der en person var kommet tilbake fra Kasakhstan og var blitt dømt for religiøs ekstremisme ved retur.

Human Rights Watch presiserte imidlertid at det å søke asyl kan gjøre en person utsatt. Personen risikerer ikke nødvendigvis tortur, men kan bli utsatt for press. Videre opplyste Human Rights Watch at tortur brukes systematisk ved avhør (intervju i Oslo, juni 2008). I november 2010 sa Human Rights Watch i møte med Landinfo at de ikke har informasjon om at returnerte opplever trakasseringer eller blir satt i fengsel fordi de har søkt asyl i utlandet.

Representanten for organisasjonen Spravedlivost opplyste (intervju i Kirgisistan, november 2008) at enkelte personer kan oppleve å få advarsler når de kommer tilbake til Usbekistan etter opphold i utlandet. Noen kan bli oppsøkt, bli truet og må betale bestikkelser for å komme seg ut av situasjonen. Han mente imidlertid at det ikke nødvendigvis er alt som rapporteres oppover så lenge personene betaler seg ut av situasjonen.

Representanten fra Spravedlivost mener videre at høyt profilerte journalister og andre profilerte personer har en type beskyttelse fra det internasjonale samfunnet pga. at de er kjente personer. Han opplyser at noen menneskerettighetsadvokater spiller dobbeltroller ved at de later som de er menneskerettighetspersoner, men de er også sikkerhetsagenter. Derfor er det ikke i myndighetenes interesse å kvitte seg med alle menneskerettighetspersoner. Noen av dem er nyttige kilder for myndighetene.

Representanter for to andre NGOer; en som jobber generelt med juridiske forhold og en annen som jobber spesielt med statsborgerforhold, oppgir at en usbeker som kommer tilbake etter å ha vært asylsøker i utlandet, vil få livet sitt ødelagt. Selv om usbekiske myndigheter eventuelt ikke skulle komme til å forfølge denne personen, så vil livet hans bli et helt annet. Ingen vil ansette ham og mahallaen vil overvåke ham. Vedkommende vil bli undertrykt og det å ha vært asylsøker er forbundet med skam. En asylsøker blir sett på som en forræder. Det kan anlegges straffesak mot denne

personen som et avskrekkende eksempel for andre. Blir det ikke reist sak mot ham, vil han bli møtt med en annen type reaksjon. Det vil i tillegg alltid være et sosialt press mot vedkommende. Selv om personen skulle flytte til en annen by og folk ikke kjenner hverandre så godt, så vil denne personen oppleve mange begrensninger. Selv om asylsøkeren ikke innehar topphemmelig informasjon, vil personen bli utsatt for avhør om hva han har gjort i utlandet og om han har slektninger i utlandet. De to representantene viste til at i Usbekistan må en bevise sin uskyld, “presumption of guilt – you have to prove you are innocent” (Center of Support of International Protection; NGO som driver med juridisk bistand overfor flyktninger, intervju november 2008).

Ifølge International Crisis Group kan returnerte asylsøkere oppleve ubehagelige forhold, bli utsatt for ærekrenkelser og utpressing (en gang eller gjentatte ganger). Personer som har vært i utlandet som asylsøkere vil bli utestengt fra arbeidslivet, og vil verken kunne komme tilbake til samme arbeidssted eller få noen ny jobb. Fysisk vold og eventuell fengsling er også en mulig reaksjon. Representanten for International Crisis Group avsluttet med den påstand at risikofaktoren ved det å ha søkt asyl og returnert til Usbekistan, er høyere enn for noe annet land han kjenner til, bortsett fra Nord-Korea (intervju i Kirgisistan, november 2008).

En representant for Freedom House (intervju i Almaty, Kasakhstan, november 2010) viste til at sikkerhetstjenesten i Usbekistan forsøker å kontrollere alt og at de vet når noen har søkt asyl i utlandet. Han hevdet at myndighetene bruker ulike metoder for å skaffe denne informasjonen. Noen returnerte får problemer på grensen og må svare på spørsmål om hvor de har vært. Freedom House viste til at Usbekistan er et svært lukket land og at usbekiske myndigheter kan stille alle typer spørsmål. På spørsmål om hva slags type problemer returnerte kan få ved retur, viste Freedom House til at enkelte kan få problemer med sin forretningsvirksomhet. Freedom House viste også til en person som kom tilbake etter fire år i USA og som ble dømt til ti års fengsel for anti-konstitusjonell virksomhet. På nærmere forespørsel fra Landinfo viste det seg at dette var en person som reiste ut av Usbekistan som en følge av hendelsen i Andisjan.

9. EKSISTENSEN AV EN LOV SOM FORBYR ASYL

Landinfo har ved flere anledninger fått spørsmål fra norske utlendingsmyndigheter om hvorvidt det eksisterer en lov som forbyr usbekiske borgere å søke asyl i ulandet. Landinfo har gjennom samtaler med Human Rights Watch og UNHCRs tidligere kontorer⁶ i Tasjkent fått opplyst at en slik lov ikke eksisterer. Dette har senere blitt bekreftet fra flere kilder.

⁶ Usbekiske myndigheter besluttet 17. mars 2006 at UNHCR sitt kontor i Tasjkent skulle stenges. Beslutningen ble av det internasjonale samfunn satt i forbindelse med at UNHCR bisto flyktninger fra Andisjan i mai 2005. Hendelsen i Andisjan er beskrevet i Landinfos notat om Usbekistan fra november 2008. Human Rights Watch har ikke hatt virksomhet i Tasjkent siden 2007, da personalet mistet sin akkreditering.

10. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Ferghana.ru (2007, 2. juli). The new immigration control measures: who stands to benefit? *Ferghana.ru*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2019> [lastet ned 19. mai 2011]
- Human Rights Watch (2011, 15. mars). *Uzbekistan. Government Shuts Down Human rights Watch Office*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2011/03/15/uzbekistan-government-shuts-down-human-rights-watch-office> [lastet ned 10. mai 2011]
- Human Rights Watch (2010, 4. mai). *Uzbekistan: Stop persecuting Andijan Refugees` Families*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2010/05/04/uzbekistan-stop-persecuting-andijan-refugees-families> [lastet ned 10. mai 2011]
- Human Rights Watch (2008, 12. mai). *Saving its Secrets – Government repression in Andijan*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/reports/2008/uzbekistan0508/uzbekistan0508web.pdf> [lastet ned 10. mai 2011]
- Human Rights Watch (2003, september). *From House to House: Abuses by Mahallah committee*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/2003/uzbekistan0903/uzbekistan0903.pdf> [lastet ned 10. mai 2011]
- International Crisis Group (2007, 22. august). *Uzbekistan: Stagnation and Uncertainty*. Bisjkek/Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/uzbekistan/B062-uzbekistan-stagnation-and-uncertainty.aspx> [lastet ned 10. mai 2011]
- Landinfo (2008, 30. oktober) *Uzbekistan - landnotat*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/747/1/747_1.pdf [lastet ned 19. mai 2011]
- LIFOS (2007, 6. august). *Angående åtarvåndande til Uzbekistan*. Norrköping: LIFOS. Tilgjengelig fra <http://www.migrationsverket.se/lifos/dok.do?dtyp=&land=Uzbekistan&fromDatum=20070801&tomDatum=20080801&sidStorlek=10&sorteringsOrdning=-UDAT,-DOKN&mode=&currDokument=23> [lastet ned 19. mai 2011]
- UNHCR (2006, mars). *International Protection Considerations Regarding Asylum-Seekers and Refugees From the Republic of Uzbekistan*. Geneve: UNHCR. Tilgjengelig fra http://www.unhcr.no/Pdf/Position_countryinfo_2007/uzbeks.pdf [lastet ned 11. mai 2011]

- U.S. Department of State (2011. 8. april). *2010 Country Report on Human Rights Practices. Uzbekistan*. Washington, DC: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/sca/154489.htm> [lastet ned 10. mai 2011]
- U.S. Department of State (2007, 6. mars). *2007 Country Report on Human Rights Practices. Uzbekistan*. Washington, DC: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78848.htm> [lastet ned 19. mai 2011]

Muntlige kilder

- Center of Support of International Protection. Intervju i Kirgisistan november 2008.
- Human Rights Watch. Intervju i Oslo juni 2008.
- Human Rights Watch. Intervju i Almaty, Kasakhstan november 2010.
- International Crisis Group, ved Michael Hall. Intervju i Kirgisistan april/mai 2007.
- International Crisis Group, ved Paul Quinn-Judge. Intervju i Kirgisistan november 2008.
- International Organization of Migration (IOM). Intervju i Bisjkek april/mai 2007
- International Organization of Migration. Intervju i Almaty oktober/november 2010.
- Internasjonal organisasjon. Intervjuer i Kirgisistan april/mai 2007.
- Internasjonal organisasjon. Intervju i Osj, Kirgisistan november 2008.
- Kazakhstan Internaional Brueau for Human Rights and Rule of Law. Intervju i Shymkent november 2010.
- Kirgisisk NGO som driver juridisk bistand overfor flyktninger. Intervju i Osj Kirgisistan november 2008.
- Spravedlivost, NGO. Intervju i Kirgisistan november 2008.
- UNHCR. Intervjuer i Tasjkent mars 2003 og i Kirgisistan april/mai 2007 og november 2008.
- Usbekiske flyktninger. Intervjuer i Kirgisistan november 2008.
- Usbekiske journalister. Intervjuer i Moskva oktober 2005.
- Usbekiske menneskerettighetsaktivister. Intervju i Almaty november 2010